

ДМИТРИЙ БИЛЕНКИН ДА ДАВАШ И ДА ВЗЕМАШ

Превод от руски: [Неизвестен], 1971

chitanka.info

Андрей Исидорович Думкин, като се започне от тъмния му раиран костюм чак до меките, заоблени жестове, се отличаваше с известна старомодност, която напълно хармонираше с полиците с пожълтели от времето книги и с библиографската професия. И точно обичайната при такъв характер добросъвестност стана причина за случилото се с него странно събитие.

Той се заседя до късно в своето ъгълче — да се открие то сред лабиринта от проходи и рафтове бе не по-малко трудно, отколкото да се намери отделна клетка от паметта някъде в недрата на кибернетична машина. Когато се откъсна от работата си, беше тихо и безлюдно, само в далечния ъгъл на хранилището като щурче процвъртяваше светлата неонова тръба. Преди да изгаси настолната лампа, Андрей Исидорович уморено се протегна, сне ръкавелите и си помисли, че днес навярно ще предпочете да пътува по радиалната линия на метрото.

По принцип той бе избрал кръговата линия, по която не трябваше да се прехвърля. Но нали понякога, дори в ущърб на собственото си удобство, човек му се дощява известно разнообразие.

След като изгаси лампата, Андрей Исидорович провери дали е прибрал писалката в джоба, поколеба се дали да вземе в къщи бележките си, погледна телефона, като че ли той можеше са му напомни за някакъв забравен разговор — и всичко това само да му е чиста съвестта и да се настрои за прехода от библиографа към обикновения пътник и мечтаещия за почивка домосед.

Не в момента, а много по-късно му хрумна мисълта, че жизненият път на хора като него прилича на вечния кръг на орбитата на планета. Съществуват хиляди други светове, той може да ги наблюдава отдалеч, да чете за тях в книгите, но за него те са недостъпни, защото го отделя социалното пространство и силата на привичките. Един изключителен случай би могъл да го въведе например в света на артистите, но в него той би се чувствувал зле, защото там действуват други страсти и грижи, други привличания и отблъсквания и даже ритъмът на денонощието е различен от този, с който е свикнал той. А всъщност светът на артистите не е посвоеобразен и открит от този на овчаря или на дипломата.

Но през оная вечер той не мислеше за нищо подобно. Вече бе тръгнал към изхода, когато забеляза пълзящия по полиците виолетов лъч.

По-точно не лъч, а виолетов кръг, около три сантиметра в диаметър, в който не проблясваше нито една пращинка.

Първите няколко секунди Андрей Исидорович не чувствуваше абсолютно нищо — нито объркване, нито страх, ни дори любопитство. Просто стоеше и гледаше как се движи виолетовият кръг. Той бавно се плъзгаше по кориците, без да се разлива някъде в овал, без да се разширява или стеснява, сякаш неговият източник бе направляван от нечия механически точна ръка. Щом Андрей Исидорович си представи тая ръка зад собствения си гръб, спокойствието му се стопи. Той отскочи и едва не прекатури масата. Отзад обаче нямаше нищо — никакъв видим източник на светлина. Андрей Исидорович беше сам в празното книгохранилище в своето ъгълче, по което се разхождаше призрачният лъч.

При това положение друг на негово място веднага би надал вопъл или би решил, че халюцинира. Но Андрей Исидорович бе твърде сдържан и скромен, за да вдигне тревога, а за халюцинация изобщо не помисли — може би защото неизвестно откъде взелият се лъч се държеше, от една страна, прекалено обикновено, а, от друга, притежаваше необикновени дори за една халюцинация свойства. Андрей Исидорович направи онова, което бе присъщо на характера му.

Като се отърси от вцепенението си, с разтуптяно сърце, но без да нервничи, той заобиколи рафта и се убеди, че лъчът не прониква през полиците. От двете страни се виждаха чезнещите в далечината редици на книгите, хилядите мирно лежащи томове, редките поради късния час запалени лампи, целият порядък — привичен и непоклатим като завинаги навит часовник. Малко поуспокоен, Андрей Исидорович се върна в своето ъгълче.

Лъчът вече шареше по горните полици. Нито тогава, нито по-късно Андрей Исидорович можа да си обясни какво го накара да вземе стълбата. Мисълта в такива случаи работи непоследователно, човек ако не се е вцепенил от ужас, е склонен да се довери на най-простите усещания. Андрей Исидорович не чувствуваше ужас, но в главата му, както ако изпиеш чаша водка на един дъх, цареше оглушаваща празнота. Той се качи по стъпалата и докосна с пръсти виолетовия кръг.

Ръката му не усети нито топлина, нито студ. Кръгът на свой ред не трепна, не изчезна. Той, сякаш нищо не е било, продължи пътя си.

Но и не потъмня, макар че пръстите станаха виолетови.

В недоумение Андрей Исидорович измени положението си, протегна се, за да погледне по оста на лъча.

Сякаш нажежено желязо се заби в окото му! Блясък, после мрак и болка и ужасът пред непоправимото, който го събори от стълбата.

Неизвестно колко бе лежал на пода, смачкан като червей, с виеща болка в мозъка.

После някъде в непрогледното отчаяние и ужаса прозвуча глас:

— По-лесно ще ми бъде да ви помогна, ако си дръпнете дланта.

Нечии грижливи пръсти отместиха ръката му и в трепкация от сълзите полумрак оцелялото око на Андрей Исидорович смътно различи склоненото над него лице с матово блещукащ диск на челото.

Болката изчезна, от нея не остана и следа.

— Сега отворете по-широко окото...

Андрей Исидорович се подчиняваше като автомат.

Дискът се приближи, стана по-голям, польхна вятър и пространството изведнъж придоби дълбочина и рязкост.

— Виждам! — възкликна Андрей Исидорович.

Той гледаше, виждаше и щастието го караше да се чувства лек като перце. Но това не продължи дълго. Внезапна мисъл, сякаш облак, помрачи всичко: в този час тук не може да има непознато лице!

Андрей Исидорович скочи, изумено втрепен в своя спасител. Дискът беше изчезнал от челото му. Пред себе си виждаше най-обикновено лице на най-обикновен човек — твърде обикновен за постъпките, които бе извършил! Съзнанието му работеше поразително ясно. Погледът на Андрей Исидорович неволно се стрелна към рафтовете...

— Няма смисъл да го търсите — рече непознатият. — Струва ми се, че от наша страна ще бъде уместно да се извиним за всичко случило се и да ви дадем обясненията, на които имате право. Нека да поседнем.

— Вие... Вие оттам ли идвате? — изтръпнал от догадката си, прошепна Андрей Исидорович.

— Да — се чу сякаш през памук.

Най-странното бе, че след всичко това Андрей Исидорович стана прав, посочи с машинален жест стол на прищълеца и самият той седна

срещу него. Състоянието му приличаше на мозъчна треска: ту беше спокоен, тъпо спокоен, ту възбуден едва ли не до припадък.

— Ние сме виновни и молим да ни извините. — Странността на думите на пришълеца се подсилваше от човешкия му облик и съвсем обикновената вратовръзка в тон със сивия костюм. — Това, което вършихме тук, не би трябвало да е видимо, но за съжаление и при нас има дребни технически неизправности.

— Какво, какво правехте тук? — изтръгна се от Андрей Исидорович. У него звънтеше едно единствено желание: да се държи, каквото и да му струва да се държи с достойнство.

— Четяхме вашите книги.

— Ясно — гласът на Андрей Исидорович пресипна. — Изучаване на примитивна цивилизация, космическа етнография, тъй да се каже...

Зарадва се, че в думите, които изрече, прозвуча сарказъм.

— Това не е единственото и дори не е основното в работата ми — последва бърз отговор. — Вие, без сами да подозирате, влизате — ако си послужим с вашата терминология — в съдружеството на великия Пръстен и участвувате в колективната работа, която разумът извършва във Вселената.

— Не разбирам — отривисто отвърна Андрей Исидорович. — Не разбирам.

— Сега ще разберете. Градът, в който живеете, е многолюден. Но могат ли неговите жители да провеждат всички необходими за тях изследвания? Да развиват културата със същата бързина, както и целият свят? Прекъснете интелектуалните връзки на града с останалото човечество, и той скоро ще почувствува, че се задушавя. Причината е проста. Възможностите на разума, на всеки разум, колкото и могъщ да е той — индивидуален или колективен — са ограничени. А светът, който се стреми да опознае и преустрои, е безграничен. Това е противоречието, с което се сблъсква всяка цивилизация, щом се изчерпят интелектуалните ѝ ресурси. Изходът е този, който вие прилагате в земни мащаби: разпределяне на усилията, обмен на информация, коопериране, само че вече космическо. Отскоро вие също участвувате в него, защото добивате знания, които ние нямаме.

— Но това... не може да бъде! — почти в отчаяние извика Андрей Исидорович. — Та ние в сравнение с вас... с вашата...

— Дълбоко заблуждение. Кой е създал тук, на Земята, бумеранга? Съвсем не високоразвита техническа цивилизация. От кого сте взели лодката, полярния костюм, най-бързия начин за плуване? От онези, които мнозина не особено мъдри люде смятат за диваци. А нима вашето изкуство е оставило далеч зад себе си изкуството на технически неразвитата древна Гърция? Виждате, че не бива една цивилизация да се счита за примитивна. Това е голяма грешка.

— Почакайте... — Андрей Исидорович усети прилив на вдъхновение. — Вие казахте: обмен. Но... Да, да, разбирам! Пряк контакт е невъзможен, докато човечеството... Значи вие ни давате... незабелязано?

Пришълецът се усмихна топло и малко тъжно. „Помислете“, сякаш казваше погледът му. И на Андрей Исидорович се стори, че е доловил истината. Отговор не ще има. Едно „не“ би опозорило цялото космическо съдружество; „да“ би установило тайна опека над хората. А прекият контакт е безполезен и дори вреден, докато на Земята има горили с атомни тояги, управници, изискващи преклонение, и цялата тая сган от негодници, готова да обърне и най-прекрасния дар против народите.

— Не е трудно да се досетя какво мислите. — Андрей Исидорович почти подскочи. — На практика всичко е много просто, защото отговорът, който очаквате, лежи в съвсем различна плоскост от тази на въпроса. Не в плоскостта на „да“ и „не“, повярвайте ми. Как да ви обясня? Вашите учени двеста години са задавали на природата въпроса какво е светлината — вълна или частица? Вярно се е оказало нещо трето: и вълна, и частица. В нашия случай, повярвайте ми, въпросът се намира още по-далеч от истината. Това е всичко, което бих могъл да кажа. А сега се опитайте да ни разберете и прощавайте. Моралният дълг ни застави да отстраним нещастията, възникнало по наша вина, и да ви дадем обясненията, липсата на които би могло да се отрази угнетяващо върху психиката ви. Това е извършено. Сърдите ли ни се за станалото?

— Какво говорите! Какво говорите! Аз...

— Тогава позволете да се сбогувам и да ви пожелаая, както е прието на Земята, всичко хубаво!

— Почакайте! — скочи Андрей Исидорович, който не очакваше такъв обрат.

Но на стола вече нямаше никой. Андрей Исидорович бе заобиколен от познатите до най-малки подробности предмети, от тишината на хранилището; сякаш някаква страшна вълна го бе влачила и мятала, останал без дъх, и накрая леко го бе положила на безметежен бряг.

Но тази вълна все още живееше в него. Трескаво съобразявайки какво да стори сега, Андрей Исидорович вдигна от пода чантата си, затършува, дявол знае защо, из джобовете си и изведнъж спря в недоумение. Та пришълците не искаха човечеството да научи за тях, а все пак се откриха пред човек!

Андрей Исидорович се замисли, погледна празния стол и се усмихна не без горчивина.

Те са знаели какво вършат. Да му се открият ги бяха подтикнали обстоятелствата, но да се открият на един човек, не значеше да се открият на човечеството. Защото има неща, които никой няма да повярва, и за това никому не можеш да разкажеш.

Може би техният лъч, вече невидим, отново шари по книгохранилището, като поглъща постиженията на човешката мисъл и оставя нещо в замяна. Или без да оставя? Хубаво би било, ако е така. Защото човечеството нищо не губи от това. Напротив!

— Чувате ли ме? — запита тихо Андрей Исидорович. — Разрешавам ви да вземете. Вземайте колкото можете повече... Може би някой ден, когато се срещнем, вашите знания ще бъдат не благоденствие на по-мъдрия, а... Хм, да, вие сами разбирате...

Андрей Исидорович изрече това и внезапно са засрами от патоса си.

Кой е той, та да решава? Молекула от човешкото море. Сега ще се облече, ще слезе по стълбата, ще се качи в метрото, ще пристигне, след като бегло е погледнал стотици хора, за които нищо не знае и които нищо не знаят за него. В къщи жена му, както обикновено, ще го запита:

— Е, какво ново към тебе?

И той както обикновено, ще отговори:

— Ами на, нищо особено.

Публикувано във вестник „Орбита“, брой 43/1971 г.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.